

HOMO STUPIDE

ESSAY: Er dumheden et symptom på et samfund i forfald eller er det en særegen tankeform der yder modstand mod enhver ideologi og samfundsform? Alexander Carnera ser nærmere på dumheden i litteraturen og filmen.

ALEXANDER CARNERA

Forfatter og skribent.

De dumme har alle dage været en udfordring for de oplyste samfund. Tidligere blev de spærret inde eller sat ned bagerst i klassen. Senere har vi forsøgt at drage omsorg for dem ved hjælp af pædagoger og socialrådgivere. Den dumme skal man ikke drille for han kan ikke gøre for det. Vi ved også hvordan den dumme ser ud, lavpandet og tætsiddende øjne. Det onde tilhører det indre mørke, en defekt i den menneskelige psykologi. Tendensen er klar: Dumhed tilhører den irrationelle side af mennesket, det er tegn på manglende logisk tænkning, selvmodsigende og mangelfuld sprogbehandling.

Voltaires virkelige geni, skrev Flaubert, var da han sagde at «virkeligheden er stupid, ligesom livet selv»

Vi modstiller klogskab med dumhed og ved tilsyneladende allerede hvad vi taler om. Litteraturen kan imidlertid vise os noget andet, at dumhed snarere er en moderne opfindelse. Forfattere som Diderot, Dostojevskij, Flaubert, Musil, Aron, Deleuze, Eco, Bernhard har alle på hver deres måde forsøgt at forstå menneskets karakter fra dumhedens perspektiv. Måske kan vi i en verden forladt af Gud betragte den dummes følsomhed som et billede på det moderne menneskes tragik.

Avital Ronell har i sit vældige studium *Stupidity* taget tråden op fra forgængerne. Den indsigt man kan udlede af hendes bog er, at filosofi, poesi og videnskab ofte bevæger sig på tværs af sondringen klogskab versus dumhed.¹ Det viser sig at tænkning og inspiration ofte trækker på karaktertræk vi forbinder med dumheden: naivitet, uskylden, det åbne sind, noget som netop ikke tilhører de autoritative sandheder, som ikke kan indpasses i den genkendelige allerede etablerede mening.

Filosoffen Gilles Deleuze har gjort opmærksom på at kreativ tænkning ikke kan forveksles med genkendelse, der blot får tingene til at stivne i genkendelige meninger. Tænkning kan snarere beskrives som et chok, et uventet møde, noget der ikke med det samme lader sig repræsentere eller billedgøre.² Tænkningen må hente sin kraft fra noget utænkt i det tænkte, men det som skal få dette utænkte til at springe frem, tankens visionære kraft, er ikke den

intelligente applikation eller løsningsmodel sådan som man nu til dags skal skrive sine forskningsansøgninger (for den er stoppet med at tænke), men derimod en stadig nysgerrig og åben opmærksomhed, der med al sin naivitet tør gøre ophold i midten, ude mellem tingene, lade sig berøre af dem, beskrive ukendte forbindelser, hvorved man vikler verden ud og får den til at tænke. Lad os se på to sider af dumheden: *Dumheden som symptom* og *dumhed som kreativ kraft*.

DUMHED SOM SYMPTOM. Er dumhed en moderne opfindelse? Ikke mindst siden den franske forfatter Flaubert har dumhed i stedet for at være navnet på et indre mørke, en psykologisk defekt, været et symptom på selve livet. Det stupide er den kraft ligesom livet selv vi ikke kan forstå eller give nogen udtømmende definition. Dumheden er ikke udenfor os, men et hul ind i vores erfaring og samtidig det, der både kan invalidere og berige vores erfaring. Voltaire's virkelige geni, skrev Flaubert, var da han sagde at «virkeligheden er stupid, ligesom livet selv».³

Deleuze har i flere af sine bøger gjort opmærksom på at vi netop har identificeret dumheden med en fejl eller en defekt i ånden, i psykologien hos den enkelte, mens den i virkeligheden hører til tankens egen struktur. Spørgsmålet er ikke hvad dumhed er, men hvordan er dumhed mulig? Avital Ronell har i forlængelse af Deleuze forsøgt at vise hvordan dumhed igennem litteratur, poesi, filosofi og videnskab, virker både som en kreativ kraft og som del af en imbecil viden og diskurs der taler på baggrund af transcendent sandheder.⁴

Dumheden er en eksistensmåde og den findes overalt

Dumhed er altså ikke en defekt hos individet men et symptom på en reaktiv tilgang til verden, hvor man henholder sig til etablerede værdier eller dogmer. Betraget som symptom ser vi dumheden alle vegne og ikke kun hos dem vi kalder «dumme», «småtbegavede» eller «uvidende». Det er de mindst farlige. Dumheden er en eksistensmåde og den findes overalt. Vi møder den i denne tanke-for-markedet-logik der efterhånden gennemsyrrer uddannelse de fleste steder i verden. I Danmark af forskningsministeren kaldet «fra tanke til faktura», kravet om genkendelige løsningsmodeller for forskning, publicering i mainstream-tidsskrift der i sidste ende kvæler forskningsmotivationen og den virkelige nysgerrighed.

Forrest Gump udgør et episk eksempel på idioten som modstandsfigur. © Paramount

Vi møder selvsagt dumheden også i den daglige vulgarisering og banalisering af demokratiet forvandlet til talkshows, konsumprogrammer og lige gyldige events. Dumheden er ikke værdiernes grundlag selv eller individerne der taler, men den relation i hvilken en bestemt eksistensmåde kommer op til overfladen.⁵ Den tale vi hører har intet selvstændigt udtryk. I den er vi adskilt fra livet. Den gennemsyrrer alt hvad der bliver sagt og som Deleuze påpeger: «Alt bliver en vold på den passive grund. Alt fremstår som et angreb på den fordøjelige grund.»⁶ Alt hvad der ikke passer ind må ud, alt hvad der ikke kan konkurrere på samme tåbelige præmisser tilsidesættes, alt hvad der ser under-

ligt ud, som er flosset, som taler med en ikke-genkendelig stemme blive ikke hørt.

DUMHED SOM KREATIV KRAFT. Er idioten en modstandsfigur? Den der yder modstand står ofte udenfor det han kritiserer. Han kan med henvisning til sin ideologi eller samfundsforståelse forklarer hvorfor tingene skal være anderledes. Han må altid forlade sig på at negere.⁷ Men må en sand modstand ikke netop kunne bæres oppe af sig selv, være uberoende af enhver autoritet og sandhed, og således skabe sin egen immanente autoritet? Må vi ikke midt i vores kritiske sans forsøge at bekræfte noget ikke-intellektuelt, bekræfte en naivitet og uskyld som bringer os

tættere på tingene, som holder os åbne for at se andre forbindelser? Forsøger jeg ikke hver gang jeg er kritisk på en intelligent måde at få fat på min egen naivitet?

Demokratiets drøm er at hæve proletaren op til borgerens niveau af dumhed. Drømmen er delvis fuldbyrdet.

GUSTAVE FLAUBERT,
CORRESPONDANCE

Når vi er fascineret af idioten, er det netop fordi han bæres oppe af noget i sig selv: Han negerer ikke. På toppen eller længst nede,